

बहर संपादप्याची

सार्त्र, कुन्या, शणै गोंयबाब

'खू' ब आदली गजाल न्हय. धर्तरेर तेन्ना दोन अब्ज लोक रावताले: पन्नास कोटी मनीस, आनी देड अब्ज थळावे (नेटिव्हज). मनशां कडेन उतर आशिल्लें, आनी हेरां कडेन ताचो वापर. दोनांय मजगतीं मध्यस्त कशे भाड्याचे ल्हान ल्हान राजा, जमीनदार आनी भांडवलदार - पुरायेन ढोंगी, पुरायेन फटकिरे. वसणूकांनी सत्य नागडें-उगडें उबें आसतालें, पूण मायभुयेंतल्या नागरिकांक तें कपडे घालून अदीक मानवतालें: थळाव्यांक तांचो मोग करचो पडटालो. भुरगीं आवयचो करतात, तसो. येवरोपी elite थळावो elite तयार करतालो. जांचे कडल्यान उमेद बाळगूं येत असले तरणाटे वेंचून काडटालो; लोखणाचे, तापून तांबडे गुंज जाल्ले सळयेन दागचे तशे येवरोपी संस्कृतायेच्या तत्वांनी तांकां दागतालो; तांच्या तोंडांत व्हडल्या व्हडल्या उतरांचे, वाक्यांचे गुड्डे भरतालो; आनी थोडो काळ मायदेसांत दवरून घेवन, चुनो काडून, तांकां घरा धाडून दितालो. ह्या चलत्या भोंवत्या फटीं कडेन आपणाल्या भावांक सांगपा खातीर कांय नासतालें; तांचे कडल्यान फकत पडसाद आयकूंक येताले. पारीस, लंडन, आम्स्तरदामांतल्यान आमी उतरां उच्चारचीं - 'Parthenon! Brotherhood!' आनी आफ्रिकेंत वा आशियेंत खंय तरी ओंठ उकते जावचे - '...thenon! ...therhood!' हें आशिल्लें भांगराचें यूग.'

फ्रान्टझ फॅननच्या 'The Wretched of the Earth' ((1965) 1990, मूळ फ्रँच 'Les Damnés de la Terre, 1961) पुस्तकाक झ्यां पॉल सार्त्रान बरयल्ले प्रस्तावनेचो हो पयलोच परिच्छेद (पान ७, अणकारून). वसणूकवाद म्हळ्यार कितें, ही कसली प्रक्रिया, तें ह्यो कांय थोडयोच वळी आमकां धड्डडीत दाखयतात.

वसणूकवादा आड संवसारभर चलिल्ली - 'थळाव्यां'नी चलयल्ली - चळवळ सार्त्राक सस्त बसूंक दिना. आमी कोण? जाचो आमकां भोव अभिमान, तो आमचो 'मानवतावाद' म्हणटात तो कितें? - ते आत्मपरिक्षण करतात. आनी जण एकल्या येवरोपेवा भितर तांकां आपणाल्या फायद्या खातीर हेरांक वापरून घेवन तांची पिळणूक करपी शोशक - exploiter दिसता. वसणूकवादाक आमचें सगळ्यांचें हात-बोट लागलां, कित्याक, ताचो आमकां सगळ्यांक फायदो जाला, तांकां होलमता. देखून, वसणूकवादा आड चलिल्ली चळवळ म्हळ्यार जण एकल्या येवरोपेवा भितर खोल पाळां-मुळां रोमून आशिल्ल्या 'वसणूक करप्यांक' - settlerक हुमटावन भायर काडपाची चळवळ, तांकां दिसता.

वसणूकवादा विशींची ही जाणविकाय तांकां येवरोपी मानवतावादाचें खरेलें रूप दाखयता. ते म्हणटात, 'आमचो मानवतावाद म्हळ्यार निखट्या फटींची ideology, आमी केल्ल्या लुटमाराचें हें समर्थन. ह्या मानवतावादाचीं म्होंवाळ उतरां, तांचें संवेदनशीलतायेचें

सवंग - आमी हेरांचेर केल्ल्यो आगळिको लिपोवंक काडिल्ली माण्णी ही एक.' (पान २१.) 'आमचो मानवतावाद वंशा-दुस्वांशी मानवतावाद, कित्याक, गुलाम आनी राकेस निर्मिले बगर येवरोपेवाक केन्ना मनीस जावंक येवंक ना' (पान २२), ते बरयतात.

कितली कडक समिक्षा ही वसणूकवादाची!

'आमी कितें केलां, पळेयात', वसणूक करप्याचे - settler चे - नदरेंतल्यान सार्त्र संवसाराक दाखयतात.

वसणूकवादाचे समिक्षेचें दुसरें तोंक पळोवपाक त्रिशतांय ब्रागांझ द कुन्यांचें 'The Denationalization of Goans' वाचचें. ह्या बरपांत थळाव्यांचे - natives चे - नदरेंतल्यान कुन्या संवसाराक सांगतात, 'वसणूकवादाक लागून आमी कशे जाल्यात पळेयात.'

एकाच रागांतल्यो दोन बंदिशी ह्यो.

'राष्ट्रीयत्वाची भावना वगडावन बशिल्लो- denationalize जाल्लो -पुराय भारतांत गोंयकारा वरी कोण आसचीना. इत्तीय राष्ट्रीय भावना नाशिल्ल्यान, आनी लज दिसची अशे तरेन परकी पुर्तुगेज वा ब्रिटीश राजवटी सुवादीन जाल्ल्यान गोंयकार, मुखेलपणान क्रिस्तांव गोंयकार; आपणाले खासा भुंयेर परकी जाला. जें जें देशा भायलें ताचें लाचार अनुकरण, संकरीत चाली-रिती आनी संवयो, सैमीक भोंवतणे कडेन मेळ जुळना असलें जिणें - गोंयकाराचे हे विचित्र चलणुकेक लागून ताच्या वंशाचे शुद्धतेचो लेगीत दुबाव मारपाक लागता. शेजारच्या भारतियां परस वंशान तो इत्लोय वेगळो नासलो तरी.' ('The Denationalization of Goans' (1944), Goa's Freedom Struggle, Dr. T. B. Cunha Memorial Committee, Bombay, 1961. 55-98, पान ५९, अणकारून.)

- कुन्या सरळ मुद्दयार येतात.

भारताची स्वतंत्रतायेची चळवळ इतली मुखार पाविल्ली आसतना गोंयकार तिचे पसून असो 'अनवाळो' कसो उरला? गोंयकाराचे हे चलणुकेचें मूळ कितें? - कुन्या विचारतात आनी जाप सोदूंक बसतात.

गोंयचेर चार शतमानां परस चड वसणूकवादी सत्तेचो अखंड शेख चल्ला; भास्ताचे हेर भाग उणो काळ वसणूकवादी राजवटी खाला उरल्यात - हें एक म्हत्वाचें कारण, तांकां दिसता. पूण, आमी चड काळ वसणूकवादी शेका खाला उरले, देखून अशे जाले अशें आमकां म्हणूंक मेळचेंना; पुर्तुगेजांचे जुलमी आनी अहिंशू राजवटिकूच denationalizationचें अदीक श्रेय दिवचें पडटलें, ते सांगतात. 'हेर वसणूकवादी सत्तांनी केलां तशें, सभ्यतायेच्या नांवा खाला पुर्तुगेजांनीय आमचें शोशण केलां, आमकां पिडापीड भोगयल्या. पूण हे भायर, मानसीक नदरेनूय आमकां गुलाम करपाच्यो माण्ण्यो आपणावन आमचे भितल्ली राष्ट्रीयत्वाची आनी नागरीकत्वाचीय

भावना ना करून उडैयल्या. दुसऱ्या खंयच्याच देशांत इतल्या प्रमाणांत अशें जाल्लें पळोवंक मेळना.. (आनी), आपणाले हे अवनतेची गोंयकारांक जाणविकायूय ना..' (पान ५९) ते बरयतात, आनी गोंयकारांचो हो काळखो इतिहास उस्तूंक बसतात.

हे इतिहास लोकां मुखार येवप गरजेचो, कित्याक, इतिहासाच्या नांवान शाळांतल्या पाठ्यपुस्तकांनी, दिसाळ्यांनी आनी हेर बरपावळींत तड्डकांचो, असल्याचो, विश्वास दवरून नज अंसल्या दंतकथांचोच प्रसार जाला, तांकां दिसता.

सुरवेकूच कुन्या गोंयच्या घोळणुकेंत आशिल्ल्या इतिहासांतल्या दोन 'मिथकां'चेर - तड्डकांचेर - हात घालतात: १) आल्बुकेर्काची 'सोसणिक्काय' - पुर्तुगेजांचें भासिमिलासांव आनी आसोसियासांव चें धोरण, आनी, २) अदभूत-चमत्कार करून सां फ्रांसिस्क शाब्दिएरान घडोवन हाडिल्लीं धर्मातरां खासा आल्बुकेर्काच्या आनी सां फ्रांसिस्काच्या पत्रांतलेचें कुडवे दिवन ह्यो दोनूय गजाली खऱ्यो नाशिल्ल्यो म्हणपाचें कुन्या दाखोवन दितात.

उपरांत गोंयकारांच्या denationalizationचें एक एक आंग ते उकतें करून दाखयतात - चाली-रितींतलें denationalization, संस्कृतायेच्या मळा वयलें denationalization, denationalization चीं राजकी-अर्थीक आंगां - एक एक करून ते उजवाडांत हाडटात. आनी निमाणें बरयतात:

'मानसीक गुलामपण, राजकी पारतंत्र्य, असभावीक चाली-रिती, सांस्कृतीक मंदाय आनी इबाड, चारित्र्याचो, व्यक्तिमत्वाचो उणाव, शारिरीक अवनत आनी अर्थीक नाश - हाचें सगल्याचें श्रेय आमच्या denationalization क दिवचें पडटलें' (पान ९५).

कितलें कडक परिक्षण!

सात्रां वरी कुन्याय एक एक कोडू सत सांगीत वतात -

'धर्माच्या नांवान पुर्तुगेजांनी हिंदूंक लुटले आनी क्रिस्तांवांक गुलाम केले. अन्याय करतल्यांक राखण दिवंक दोगांकूय धाकांत दवरले' (पान ७६).

'गोंयकारांक आपणाल्या अस्तंतीकरणाचो खूब अभिमान. हें अस्तंतीकरण म्हळ्यार वयलेचाराचें धोंग एक. खरो तो गोंयकारांच्या मानसीक गुलामपणाचोच एक पुरावो' (पान ७९).

'गोंयकार संस्कृतायेच्या मळारूय आपणाली राष्ट्रीयत्वाची भावना वगडावन बसला, इतलेंच म्हणून चलचेंना; तो सांस्कृतीक मळार पुरायेन खांकनवाळ जाला अशें आमकां म्हणचें पडटलें' (पान ८१).

'पुर्तुगेज प्रभावान पुस्तकी आनी पंडिती संस्कृतायेच्या सांच्यांतले विद्वान तयार केले. भारतीय चिंतन, साहित्य, तत्वगिन्यान, कला, संवसारीक संस्कृतायेक भारताचें योगदान - ह्या सगळ्या विशीं तांकां काळखांत दवरले... हाका लागून अस्तंतेचे खंयचेय आनी कसलेय गजालीची तुस्त करपाची गोंयकारांक संवय जाल्या. तिची फकत वयलेचाराची वळख आसली जाल्यारूय; आनी, अस्तंती सभ्यताय म्हळ्यारूच वैश्वीक संस्कृताय असो तांचो समज जाला' (पान ८८).

'येवरोपी समाज-जिणेच्यो चाली-रिती म्हळ्यारूच विकासाचीं लक्षणां असो फटीचो समज करून घेतिल्ल्यान गोंयकारां भितर न्यूनगंड

आयला आनी गोंयचो समाज येवरोपाचें एक विकृत व्यंगचित्र कसो जावन पडला. खरेल्या विकासाक गरजेची आशिल्ली मौलीकताय आनी कल्पकताय-वगडावन बसला' (पान ९२).

'आप जंयच्या सगलें भयें/ वंद्य परक्यालेंच उधें' ... 'प्राणाक क्षय बुदधीक भय' (बाकीबाब बोरकार, सासाय १९८०:४५) - कुन्यान गोंयकाराची पिडा पारखिल्ली. 'The Denationalization of Goans' म्हळ्यार एका कुशळ दोतोरान केल्ली पिडेची पारखणी. ही पिडा पयस करपाचो उपायूय हो दोतोर सुचयता.

'आमची सामान्याभायली अवनत जाल्या हे गजालीची आमकां जाणविकाय जावंक जाय; हे अवनते फाटलीं कारणां आमी सोदून काडूंक जाय. तेन्नाच ही परिस्थिती निवळटली आनी आमचे राष्ट्रीक कुडीक जाल्ली पिडा पयस करपाचो उपाय आमकां मेळटलो' (पानां ९७, ९८) इतलें सांगून ते गोंयकारांक स्वतंत्रतायेच्या तेजिश्ट मार्गार चलपाचो उलो मारतात:

'...ह्या वेळार आमी आमच्या भारतीय भावां वांगडा रावंक जाय... साम्राज्यशाये आड चलिल्ल्या तांच्या झुजांत आमी वाटेकार जावंक जाय... स्वतंत्रताय सर्गांतल्यान पडिल्ली भेटवण न्हय, दुसऱ्यांच्या यत्नांक लागून जाल्ली ती कृपाय न्हय...' (पान ९८) स्वतंत्रताय जोडपाक आमकां हात-पांय हालोवचे पडटले, आमचें गुलामपण, भिवकुरेपण फांफडून उडोवन झुजचें पडटलें, ते सांगतात.

गोंयकाराचे पिडेची आनीक एकल्यान अशीच कडक पारखणां केल्ली - शणै गोंयबाबान. 'The Denationalization of Goans' वाचतना कितलेशेच कडेन हे पारखणेचो उगडास जाले बगर रावना.

'आज आमी सगळे तरेन खांकनवाळ जाल्यांत ... राजकारण, धर्मकारण आनी भासकारण हांतूंत आमी सुतकी जाल्यांत. आमी पेल्यान रावन, कोणाक आफडनासतना, हेर लोक कितें करतात तें मोन्यानी पळेतांत आनी तांगेल्या बंदेपणांत वावुरतात... आमगेलो जीव कसल्याच सात्वीक अुमाळ्यांनी फुरफुरना, निखट्या बंदेपणांतूच दीस काडूंक आमी जल्मा आयल्यांत आनी सासणाचीं सासणां आमकां अशेच तरेन वांचूंक जाय, अशी साप अुणाक आनी हीण भावना आमच्यां मनाची जाल्या' (शणै गोंयबाब, 'ऐन वेळार' (१९४५) येवकार-अध्यक्षालें उलोवप (१९४५: १४४, १४५).

'...आमचे भितर बुदद आस, विद्या आस, बळगें आस, दुडू आस आनी ह्याखातीर कोणाकूय अभिमान दिसूंक फावो. परंत इतलेंय जावन, धर्मांत, भाशेंत, समाजांत आनी राजकर्णांत आमकां धनीपण ना. आमी आमच्या खाशेल्या घरांत देडा दिसांच्या परक्या भाशेन चलतांत. आमी बंदेपणान वावुरतांत. आमचो आत्मविश्वास सामकोच उबला. दुसऱ्याचे दिवटेतळा आमी आमचे बुददिचो उजवाड घालतांत. ती दिवटी नासत जाल्यार आमची तेजर्वत बुदद काळोखांत पट्टा. अशें कित्याक जावचें? आमी केन्नाच्यान इतले बाबंत जाल्यो? आमचे चंड पुर्विल्ले जाणटेलेंय अशेच आसले? ते धनीपणान वावुरताले कि बंदेपणान वावुरताले? आमची बंदेपणाची भावना जावंक मूळ कितें? पर्थून आमच्यान धनीपण जोडूं येत कि ना?...?' (पुण्यात्सो राम कामती १९३९:१२२).

'गोविंद नारायणशणै मडगांवकार' ह्या १९२२ वर्साच्या मराठी लेखांत ते बरयतात:

'आयज हिमालया सावन कुमारी मेरेनचो पुराय हिंदुस्तान देशाच्या अभिमानान उचंबळीत जावन आयला. परक्यांच्या बांदपासांतल्यान केन्ना काय सुटन अशें ताका जालां... देशाच्या वयल्याच न्हय तर सकल्ल्या थरांतलेय लोक स्वतंत्रतायेचे ओडीन होमखणांत उडी घेत आसात! आमी मात सामके तटस्थ... दोन हातांच्या बोटांचेर मेजपा इतलेय आमचे लोक ह्या पवित्र झुजांत मेळपाचे नात. उरफाटें, स्वातंत्र्यदेव गांधी म्हात्म्याचीं फकाणां मारपांत व्हडपण मानपी कांय प्राणी आमचे मजगतीं आसात. हाचे वयल्यान, पुराय हिंदुस्तानांत खरेले देशाभिमान नाशिल्ले मनीस आमीच... आमचेर कोणाचीय राजवट आसूं, दोन वेळचें जेवण पोटाक मेळ्ळें म्हणटकच जालें, इतलेंच आमचें राजकारण! इतलोच आमचो हावेस! (काहीं मराठी लेख १९४५ : १२७, अणकारून).

ते मुखार बरयतात -

'इल्लोसो [मुये वरी] जीव लेगीत आपणाक चिड्डीतल्याक चाबपाचो यत्न करता. पूण आमी मनीस सोंशीक. आमी आमचेर जुलूम करतल्यांक पांय पडटात आनी तांचे गुलाम जातात. आमची परमपूज्य बहमभूंय गोंय पुतुगेजांनी घेवन आयज सा-डे-चा-र-शीं वर्सां जालीं! केदो व्हडलो काळ हो! युगूच म्हणूं येत असो. येवजितां तेन्ना हड्ड्यांत घडघडपाक लागता. मनाक लज लज दिसता. संवसाराचे फाटीर इतलीं वर्सां परके सत्ते खाला चिड्डीलो दुसरो खंयचोच देस आसचोना. कित्याक जावचें अशें? हाडामांसांत रिगिल्ली आमची देशाभिमानशून्यता, हीच हाची जाप' (पान १२८).

शणै गोंयबाबांच्या विचारांत भाशीक अस्मिताय मुखेल सुवात जोडटा. धनीपण, स्वाभिमान, देशाचो अभिमान, हें सगलें भाशीक अस्मितायेच्या मार्गान ते जागयतात.

कुन्याचो विचार राजकी अस्मितायेचे बुन्यादीचेर उबो रावता. हे अस्मितायेक जाग हाडून जिविताच्या राजकी, सामाजीक, सांस्कृतीक, आर्थीक मळां कडेन संबंदीत एक एक मानसीक पास तोडून उडोवंक ते गोंयकारांक उलो मारतात.

दोगांयची समिक्षा ते ज्या वर्गांतल्यान आयल्यात थंय सावन सुरू जाता. क्रिस्तांव समाजाचें एकूय उणें कुन्या लिपोवन दवरिनात. ते ह्या समाजाची कडक विसकटावणी करतात. 'The Denationalization of Goans' वाचतना खंयच्याय हिंदूक सुरवेक दिसूं येता, 'हें आमचेर न्हय, 'तांचे'र बरयलां. Denationalized ते, आमी न्हय.' पूण कुन्या स्पश्ट सांगतात, '...निखटो धर्म बंदल्ली म्हण राष्ट्रीय भावनेक बादा आयली अशें म्हणूंक मेळचेंना... क्रिस्तांवांचीच न्हय, हिंदूंचीय नैतीक अवनत जाल्या...' (पान ७६). राष्ट्रीयत्वाची भावना वगडावन बशिल्ल्या गोंयकाराच्या तांगेल्या चित्रांत हिंदूय आसाच आसा. पुतुगेज वसणूकवादान तयार केल्ल्या सरकारी येंप्रेगादाचें bureaucratचें तांगेलें वर्णन मुजरत वाचचें (पानां ८८, ८९).

शणै गोंयबाबूय अशेच गोंयकार हिंदूची, मुखेलपणान बामणाची, मानसीकता पयलीं उस्तितात. पूण तांगेल्या 'बाबत गोंयकारा'च्या

ह्या चित्रांत क्रिस्तांव आसाच आसा. हाची देख म्हूण तांणी बरयल्ल्या आबे फारीयाच्या चरित्राचीं निमाणीं पानां मुजरत वाचचीं (समग्र शणै गोंयबाब खंड २: ४९०, ४९१). वयल्या मराठी लेखाचीय १२८-१३१ मेरेनचीं पानां वाचचीं.

शणै गोंयबाबान केल्ली कोंकणी मनशाची विसकटावणी वाचतना, आयची संवेदनशीलता आशिल्ल्या कोणाय तरणाट्याक दिसूंक फावो, कित्याक हें इतलें 'बामण'... 'बामण'...? म्हाकाय सुरवेक दिसतालें अशें. पूण आयज दिसता, 'म्हाका अशें दिसता'/'म्हाका अशें दिसना', 'हांव अमकें मानतां'/'हांव अमकें मानिना' हे भाशेचीं निखटीं 'मतां' मांडपा पसून कुशीक सरून समाजविज्ञानीक विचाराचो, ह्या मळा. वयल्या संशोधनाचो आधार घेवन, तेच प्रमाण, त्या काळाचो इतिहासीक संदर्भ घेवन ही गजाल आमी समजून घेवंक जाय. शणै गोंयबाबांनी समिक्षा 'हिंदू बामणा' सावन सुरू जाता पूण ते 'हिंदू बामणा' सरींच थांबनात. 'आमी गावड्यांक पंडीत करूंया आनी सगळेच पंडीत जावंया. आमी सगळे जाणा कोंकणी भाशेचें पूर्ण स्वायज्य भोगुंया' (येवकार-अध्यक्षांलें उलोवप: ७१) हांगा मेरेन पावतात. कोंकणी मनशाक एका उजळ फुडाराचें सपन दितात आनी ह्या सपनाक सांतेरी देवी आनी आंकवार मोरी - दोगांयचो प्रसाद मागतात (येवकार-अध्यक्षांलें उलोवप: १४६).

शणै गोंयबाब आनी कुन्या आमकां 'पुरायेन वळखल्ले'. आमची पिडा तांणी पुरायेन पारखिल्ली आनी ती निवळावपाच्या वावराक तांणी आपणालें पुराय जिवीत ओंपिल्लें.

सात्रं सांगतात, जण एकल्या येवरोपेवा भितर एक अन्याय करपी आसा; वसणूकवादा आड चलिल्ले चळवळीन ताच्या मुळाक हात घाला. चलात हुमटून उडोवया ताका...

शणै गोंयबाब आनी कुन्या म्हणटात, जण एकल्या गोंयकारा भितर (हातूंत गोंया भायर वसणूक करून आशिल्ले गोंयकारूय आयले) एक लाचार, धनीपणाची, राष्ट्रीयत्वाची भावना नाशिल्लो अन्याय सोंसपी आसा. उठात, हुमटावन काडात ताका.

अजाप दिसता, अजून आमी ह्या म्हापुरसांक वळखूंक फाटीं-फुडें येतात. 'शणै गोंयबाब? राष्ट्रवाद जागोवपी मराठी भाशे विशींच दुस्वास पातळायलो ताणें गोंयकारां भितर...' 'त्रिस्तांव? कम्युनिस्ट तो... आमच्या देवाक मानी नाशिल्लो...'

आयकतां तेन्ना विचारीन दिसता, 'इतलेंच? आनीक कांयच खबर ना तुमकां हांचे विशीं?'

कांय वर्सां फाटीं एकल्या गोंयकार विद्वानान कुन्यां विशीं उलयतना म्हजे कडेन म्हळ्ळें, 'I don't know... I feel, denationalization is too strong a comment... We are a multicultural society. One also needs to accomodate hybridization. What do you feel?'

त्या वेळार कितें जाप दिवची, समजूंक नाशिल्लें. ओग्गी राविल्लें. आयज घडये विचारीन आशिल्लें, 'गिन्यानाच्या supermarket त वचून आपणाक सोयीची आशिल्ली संकल्पना वेंचून काडून सत्याचो सोद घेवं येत?'